

Nr 20.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om framläggande för riksdagen av en plan för övergången till en friare ekonomi efter ingången av år 1951, m. m.

I två likalydande motioner, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, väckta, den ena inom första kammaren under nr 325 av herr *Andrén* jämte sex av kammarens övriga ledamöter samt den andra inom andra kammaren under nr 418 av herr *Hjalmarson* jämte sju av kammarens övriga ledamöter, hemställes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att under innevarande vårsession få sig förelagd en plan för övergången till en friare ekonomi efter ingången av år 1951».

I *motionerna* framhålles bl. a., att de första efterkrigsårens säljaremarknad nu efterträts av en köparens marknad med därav följande hårdnande konkurrens. Förutsättningen för att vårt land skulle kunna möta denna andra fas i världens efterkrigsekonomi vore att medborgarna bereddес väsentligt ökad ekonomisk rörelsefrihet. All erfarenhet talade för, att en fri ekonomi vore en bunden överlägsen i förmågan till anpassning efter världsmarknadens behov och krav. Svensk ekonomisk politik vore i väsentliga avseenden låst för hela kalenderåret 1950, men det vore angeläget att en plan för övergången till en friare ekonomi framlades, en plan som på nytt gäve de generellt verkande, mera automatiska ekonomiska faktorerna deras verkningsförmåga åter.

Beträffande motiveringen i övrigt för motionärernas hemställan får utskottet hänvisa till motionen II: 418.

Prövningen av motionerna har av utskottet uppskjutits i avvaktan på en väntad proposition, i vilken skulle upptagas frågan om den ekonomiska politiken under den närmaste tiden. I en den 31 mars 1950 dagtecknad *proposition nr 237* angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1950/51 m. m. har chefen för finansdepartementet under rubriken »Det ekonomiska läget» (s. 29—35) närmare behandlat denna fråga. Med hänsyn till det nära sambandet mellan motionerna och nyssnämnda avsnitt av propositionen, vilket ingår i den del av densamma, som hänvisats till statsutskottet, har bankoutskottet efter samråd med statsutskottet funnit sig böra upplaga motionerna och departementschefens förenämnda uttalanden i ett sammanhang.

Departementschefen anför:

»I finansplanen i årets statsverksproposition redogjordes för de beräkningar som verkställdes beträffande de ekonomiska utsikterna för det framförliggande året och som sammanfattats i den till propositionen fogade na-

tionalbudgeten för år 1950. De verkställda kalkylerna pekade mot en ytterligare lättnad i det ekonomiska läget. Främst tack vare en förutsedd gynnsam utveckling av produktionen var det möjligt att i planerna för innevarande år inrymma en icke obetydlig ökning av investeringarna. Samtidigt medgav den förbättring i valutaläget som inträtt en ansenlig utvidgning av licensieringsramen för importen, innebärande en icke oväsentlig förstärkning av de inhemska försörjningsmöjligheterna. Genom förlängning av överenskommelsen om inkomststabilisering samt genom fortsatt sträng återhållsamhet i fråga om statsutgifter i förening med en i stort sett oförminskad skattebelastning på de privata inkomsterna hade vidare förutsättningar skapats för en stabiliserad utveckling på konsumtionens område.

Planerna i fråga om investeringsverksamheten och utrikeshandeln inneburo en begynnande avveckling av de krisbetonade detaljregleringarna och en fortsatt utveckling mot fri samhällsekonomisk balans. Strävanden i samma riktning kommo även till uttryck i mitt förordande i finansplanen av pappersskattens avskaffande. Jag underströk dock, att den förutsedda jämvikten i det ekonomiska livet under innevarande år alltjämt förutsätter regleringar på viktiga huvudområden av det ekonomiska livet samt alla samhällsgruppers samverkan till en stabilisering av inkomsterna. Endast under dessa betingelser ansåg jag det möjligt att vidmakthålla den samhällsekonomiska balans som den ekonomiska politiken de senaste åren inriktats på.

Särskild återhållsamhet motiverades av ovissheten om den internationella konjunkturutvecklingen. Såsom en konsekvens av devalveringarna föregående höst kännetecknades läget vid årets början av en brytning mellan prisstegrings- och prisfallstendenser. Det kunde icke uteslutas, att endera av dessa tendenser under året komme att taga överhanden på de internationella marknaderna och utlösa inflationistiska eller deflationistiska tendenser, vilka kunde spridas till vårt land och förorsaka en snabb omkastning i det ekonomiska läget. Med hänsyn härtill hade nationalbudgetdelegationen förutskickat, att händelseförloppet kunde komma att påkalla en revision av nationalbudgetberäkningarna. I anslutning härtill uttalade jag i finansplanen, att det vore nödvändigt att följa den ekonomiska utvecklingen med stor uppmärksamhet och att uppdrag borde lämnas vederbörande myndigheter att vidtaga åtgärder för att inhämta fortlöpande informationer om det ekonomiska lägets utveckling i syfte att skaffa möjligheter för att under årets lopp vidtaga erforderliga justeringar i de åtgärder, som äro avsedda att påverka den samhällsekonomiska balansen.

När nu ett kvartal av året förflutit, kan det konstateras, att situationen såväl i inre som yttre hänseenden i stort sett är lika svåröverskådlig som vid årets början.

Den internationella konjunkturutvecklingen har ännu icke givit något entydigt utslag. Detta vill säga, att varken någon allmän konjunkturuppgång eller något påtagligt tecken till konjunkturavmattning hittills kunnat spåras utomlands. Vad särskilt gäller den för vår prispolitik viktiga frågan om prisrörelserna i utlandet, ha för vissa varor prisstegringar inregistre-

rats, medan för andra varor icke oväsentliga prisfall noterats. Det är icke möjligt att på grundval av det nu rådande läget bilda sig en föreställning om världsmarknadsprisnivåns sannolika gestaltning under fortsättningen av året. På den allra senaste tiden synes emellertid tendensen till prisnedgång ha övervägt.

Till frågan om de utländska pridförskjutningarnas innebörd för relationen mellan våra export- och importpriser torde jag få återkomma i samband med redogörelsen för utrikeshandeln.

Ej heller i fråga om de i n t e r n a balansfaktorerna finnas några symptomatiska avvikelser från de ursprungliga beräkningarna att anföra. På detta tidiga stadium är det emellertid icke möjligt att företaga en formlig avstämning av de ursprungliga kalkylerna mot den faktiska utvecklingen. På grund av den tidseftersläpning som med nödvändighet måste vidlåda statistiken, har denna nämligen hittills i stort sett blott hunnit lämna vittnesbörd om utvecklingen fram till årsskiftet. Härvid har på det hela taget den preliminära bild av utvecklingen under fjolåret, som tidigare uppdragits, verifierats. De statistiska uppgifter, som täcka utvecklingen under innevarande år, avse huvudsakligen utrikeshandeln och valutamarknaden, penning- och kapitalmarknaden samt prisläget.

På u t r i k e s h a n d e l n s område har läget hittills varit gynnsammare än väntat, om man ser på det totala varuutbytet. Det har sålunda visat sig, att exporten under perioden januari—februari i förhållande till fjolårsvärdet stigit med icke mindre än 163 miljoner kronor eller omkring 25 procent. Volymökningen är något större än värdesiffrorna utvisa. Importen har under samma tid ökat med 53 miljoner kronor. Handelsbalansen har under de två första månaderna resulterat i ett importöverskott av 14 miljoner kronor mot 124 miljoner förra året. Därest den tendens, som kommit till uttryck i handelsbalansens utfall under årets två första månader, icke är övergående, torde man få utgå från att de i nationalbudgeten inrymda exportkalkylerna få uppjusteras, innebärande möjligheter till en ytterligare vidgning av ramen för importen.

Vid en justering av import- och exportkalkylerna torde hänsyn också få tagas till den omständigheten, att uppskattningarna rörande gestaltningen av bytesförhållandet till utlandet av allt att döma varit alltför pessimistiska. Sålunda har enligt kommerskollegii indextal relationen mellan export- och importpriserna utvecklats mindre oförmånligt än man antog vid devalveringen. Från augusti 1949 och fram till februari 1950 har importprisindex stigit med cirka 22 procent och exportprisindex med cirka 16 procent. Enligt samma indexberäkningar skulle en återhämtning redan ha börjat inträda i fråga om den tidigare ogynnsamma förskjutningen i relationen mellan export- och importpriserna, i det att importprisindex mellan december och februari blott stigit med 0,3 procent, medan exportprisindex under samma tid visat en uppgång med icke mindre än fem procent. Anförda indextal kunna emellertid icke tillerkännas absoluta vitsord såsom uttryck för de priser som gällt för det faktiska varuutbytet, eftersom de närmast avspegla pris-

noteringarna på de internationella marknaderna för varor som ingå i Sveriges utrikeshandel. En ytterligare reservation får göras med hänsyn till att svängningar i indexserierna under en så kort tidrymd som ett par månader icke kunna tillmätas alltför stort bevisvärde. Det finnes dock skäl förmoda, att den i nationalbudgeten gjorda beräkningen av landets förlust till följd av bytesförhållandets försämring — 350 miljoner kronor — betecknar en övre gräns.

Om sålunda utsikterna för den totala utrikeshandeln för närvarande synas goda, får detta icke undanskymma dollarbalansens beträngda läge. Kravet på en väsentlig ökning av exporten till Förenta staterna och det övriga dollarområdet är alltså lika bjudande och fordrar oavlåtlig uppmärksamhet.

Riksbankens valutareseerv har från den $^{31/12}$ 1949 till den $^{31/3}$ i år reducerats med 6 miljoner kronor. Med hänsyn till att riksgäldskontorets innehav av franska skattkamarväxlar, uppgående till 45 miljoner kronor, under perioden överförts till riksbanken, utgör emellertid det verkliga valuta-utflödet 51 miljoner kronor. Inom valutareserven ha vissa förskjutningar ägt rum. Sålunda ha dollartillgodohavandena vuxit med 83 miljoner kronor. Pundinnehavet har nedbringats med 123 miljoner kronor, vilket kan jämföras med en för hela året beräknad nedgång av 250—300 miljoner kronor. Jag får i övrigt hänvisa till följande sammanställning av förändringarna i riksbankens behållning av guld och valutor (i miljoner kronor):

	$^{31/12}$ 1947	$^{31/12}$ 1948	$^{19/3}$ 1949		$^{31/12}$ 1949	$^{31/3}$ 1950
			Till kurser före depre- cieringen	Till kurser efter depre- cieringen		
Guld	379	290	254	365	362	359
Dollar.....	3	113	173	249	385	468
Pund	351	214	459	459	503	385
Övriga valutor.....	156	85	92	100	61	106
Bruttosumma	889	702	978	1 173	1 316	1 318
Skulder	165	97	192	262	126	134
Nettosumma	724	605	786	911	1 190	1 184

Anm.: Häri ingår icke riksgäldskontorets andel i Treasury Bills i pund, 109 milj. kr., och Franska Bons du Trésor, 45 milj. kr. (ingår dock i riksbankens behållning per den $^{31/3}$ 1950).

P e n n i n g- o c h k a p i t a l m a r k n a d e n kännetecknas av i stort sett samma likvida ställning som vid årets början. Riksbanken har visserligen genom sina värdepappersförsäljningar under perioden januari—mars indragit likvida medel till ett belopp av 533 miljoner kronor, samtidigt som omslaget från valutainflöde till valuta-utflöde inneburit att de tidigare av riksbankens valutaköp föranledda likviditetstillskotten till marknaden på senaste tiden upphört och ersatts av en ström i motsatt riktning. Nettoresultatet av riksbankens samtliga transaktioner under första kvartalet i år har därför blivit en minskning av tillgången på betalningsmedel i betydelsen sedlar och

riksbanksgiro med 439 miljoner kronor, jämfört med en motsvarande minskning av 423 miljoner kronor i fjol. Underlaget för bankernas kreditgivning har dock icke reducerats i motsvarande mån, eftersom deras värdepappersportfölj undergått en anseelig påfyllning. Enligt de hittills tillgängliga uppgifterna, vilka avse januari och februari, har sålunda affärsbankernas innehav av inhemska värdepapper under året stigit med icke mindre än 439 miljoner kronor mot 361 miljoner samma tid 1949. Totalt uppgick den 28 februari i år affärsbankernas innehav av inhemska statspapper och obligationer till 1 709 miljoner kronor, vilket i nuvarande läge representerar en avsevärd likviditetsreserv, som får tagas i beaktande vid bedömningen av banksystemets kreditgivningskapacitet. Under årets två första månader har emellertid affärsbankernas utlåning till allmänheten blott stigit med 50 miljoner kronor mot en inlåningsökning från allmänheten av drygt 300 miljoner kronor.

Prisutvecklingen inom landet har varit stabiliserad. Från december 1949 till februari i år har såväl parti- som konsumtionsprisindex stigit med omkring en halv procent. Härmed ligger partiprisnivån icke fullt tre procent över läget närmast före devalveringen och icke fullt två procent över fjolårsnivån, medan konsumtionspriserna varit praktiskt taget oförändrade sedan devalveringen och stigit med en halv procent sedan februari i fjol. Någon levnadskostnadsberäkning för innevarande år föreligger ännu icke.

Från övriga sidor av det ekonomiska livet föreligga endast strödda statistiska data. Så långt dessa sträcka sig, ge de icke anledning att ändra den konjunkturuppfattning som präglar finansplanen och nationalbudgeten. De riktlinjer för den ekonomiska politiken under innevarande år som uppdrogos i finansplanen torde därför kunna följas även i fortsättningen, såframt icke nu oförutsägbara skiftningar i lägets karaktär senare framträda och påkalla en omläggning av planerna.

Det anförda innebär, att man får inrikta sig på att de särskilda anstalter som träffats till penningvärdets skydd och den ekonomiska jämviktens upprätthållande, så vitt nu kan överblickas, måste bibehållas till årets slut vid i stort sett nuvarande omfattning. Bland annat kräver stabiliseringspolitikens fullföljande, att prisstabiliteten på konsumtionsområdet bevaras genom att de i anslutning till devalveringen hösten 1949 beslutade subventionsåtgärderna äga bestånd under återstoden av året. Genom propositionerna nr 179 och nr 180 har denna fråga redan underställts riksdagen. Som t. f. chefen för folkhushållningsdepartementet därvid anfört, synes man för närvarande icke böra räkna med att ifrågavarande subventionsförfarande skall tillämpas efter ingången av år 1951. Möjligheter torde dock böra skapas för att, om så befinnes önskvärt, under en övergångstid fortsätta subventioneringen av de även tidigare subventionerade varorna bomull och hudar, i syfte att erhålla en smidigare prisanpassning samt motverka spekulativa lagringsköp.

Med utgångspunkt från de för dagen gällande världsmarknadspriserna får man vara beredd på att avvecklingen av berörda subventioner, tillika

med tillämpningen enligt förutvarande grunder av återanskaffningsprincipen, automatiskt medför en viss uppjustering av prisnivån och levnadskostnaderna tämligen omedelbart efter 1951 års ingång. Proportionerna härvidlag få dock icke överdrivas. Vid förarbetena till fjolårsbeslutet i subventionsfrågan beräknades importfördyringen motsvara en stegring av levnadskostnadsindex med $1\frac{1}{2}$ procent. På grund av därefter inträdande förändringar, särskilt beträffande kaffe- och ullpriserna, synes man för närvarande få uppskatta importsubventioneringens och därtill anslutande arrangemangs prisnedhållande effekt till ungefär tre procent. Det torde få erinras om att detta icke är liktydigt med en häremot svarande ökning av förbrukningen av subventionsmedel, emedan det i vissa fall, såsom beträffande tobaks- och yllevaror, tills vidare varit möjligt att undvika, att de höjda återanskaffningspriserna slå igenom i konsumtionspriserna. På grund härav, och då en reserv för oförutsedda prisstegringar inrymmes i de för innevarande budgetår anvisade subventionsmedlen, kunna dessa trots den berörda förändringen på prisområdet beräknas vara tillräckliga.

Därest den av subventionernas upphörande betingade engångsförskjutningen av prisnivån föranleder en motsvarande nominell lönekomensation, rubbas icke härigenom den samhällsekonomiska balansen under nästa år. Det blir fortfarande jämvikt mellan den totala tillgången och efterfrågan i samhället, fastän på ett värdemässigt något förhöjt plan. Utrymmet för lönestegringar, som sträcka sig härutöver och vilka alltså innebära en höjning av den reala inkomststandarden, kommer emellertid fortfarande att vara begränsat under år 1951.

Även om sålunda det för löneökningar under år 1951 disponibla utrymmet är begränsat och den samhällsekonomiska balansen och prisnivån starkt beroende av löneutvecklingen, torde dock bland arbetsmarknadens organisationer allmän enighet råda därom, att den vid årsskiftet utlöpande överenskommelsen om inkomststabilisering icke bör ytterligare förlängas. Under dessa förhållanden räknar jag med fria avtalsrörelser beträffande lönerna för det kommande året. Det torde dock få förutsättas, att arbetsmarknadens parter vid löneuppgörelserna beakta riskerna för en inflationsartad utveckling och iakttaga den återhållsamhet som läget kan kräva. Givetvis är jag beredd att vid de överläggningar, som pläga ske med vederbörande organisationer samt i annan lämplig ordning, tillhandahålla de upplysningar rörande det ekonomiska läget, som kunna erfordras för en bedömning av utrymmet för inkomstökningar under nästa år. I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på att hänsyn även får tagas till att man med nuvarande uppläggning av prisregleringen på jordbrukets område har att förvänta krav från jordbrukets sida på inkomstförbättringar motsvarande de lönestegringar som uppnås inom övriga yrkesgrupper. Jag får vidare hänvisa till de i propositionen nr 203 framlagda förslagen, vilka innebära dels en mindre uppmjukning av reglerna om begränsning i aktiebolagens vinstutdelningsrätt, dels ock viss jämkning beträffande den tid inom vilken på spärkonto avsatta medel må lyftas. I rådande läge har jag icke ansett det

möjligt att förorda en mera väsentlig ändring i fråga om utdelningsbegränsningen.

I och med den nya rörligheten på inkomstområdet bli de kvarstående områdena under statlig kontroll desto betydelsefullare. Det gäller att skapa garantier för att de mödosamt vunna resultaten av de senaste årens stabiliseringspolitik icke spolieras genom att myndigheterna förlora herraväldet över utvecklingen vid eventuellt uppkommande överbelastningar på ekonomin under den första övergångstiden efter nyåret. Att under denna tid en aktiv priskontroll måste utövas, torde få anses självfallet, något som icke utesluter ett smidigt handhavande av prisregleringen och en fortsatt avveckling av denna i samma mån som risker för en ogynnsam prisutveckling ej behöva befaras. Vidare finner jag det nödvändigt att för den närmaste tiden gå fram med stor försiktighet beträffande lättnader på statsbudgetens område. Nödvändigheten härav torde framträda med ökad skärpa efter de nya uppgifter om budgetläget som föreligga och vartill jag återkommer i det följande. Med hänsyn till riskerna för en ansvällning av investeringsverksamheten torde jämväl i fråga om byggnadsregleringen tills vidare nuvarande återhållsamhet få iakttagas.

Läget kräver även en restriktiv kreditpolitik. Härvid torde man få räkna med kreditinstitutens medverkan. Den överenskommelse mellan riksbanken och affärsbankerna m. fl. kreditinrättningar angående restriktivitet vid utlåningen, som gällt under de senaste åren, har utgjort ett värdefullt stöd för stabiliseringssträvandena och får även i fortsättningen förutsättas vara i kraft. Skulle det visa sig, att trots detta tendenser till en kreditexpansion framträda, torde man få upptaga till prövning frågan om en tillämpning av den existerande beredskapslagstiftningen rörande affärsbankernas kassareserver.

Den inställning jag här givit uttryck åt botten i den uppfattningen, att det gäller att tillse, att den samhällsekonomiska balansen icke rubbas genom att förväntningar om en ny inflationsfas i samband med lönestabiliseringens upphörande och importsubventionernas avskaffande få tillfälle att växa sig starka och föranleda till eljest icke motiverade dispositioner. För utvecklingen blott fortgå ostört under resten av året, bör samhällsekonomin i hägnet av den, låt vara villkorliga, jämvikt, som förefunnits sedan hösten 1948, ha nått en sådan hållfasthet vid utgången av innevarande år, att den i betydande grad kan tåla de påfrestningar som den då eventuellt utsättes för. En förutsättning härför är, att den successiva förbättring av läget under innevarande år, som man får räkna med, icke tages ut i förväg i form av en så hastig uppluckring av stabiliseringsåtgärderna på statsbudgetens och investeringarnas områden, att den i nationalbudgeten uppdragna ramen för utvecklingen i år spränges. Målsättningen bör givetvis alltjämt vara att i takt med det ekonomiska lägets förbättring avveckla detaljregleringarna och de övriga extraordinära åtgärder som tillkommit i stabiliseringssyfte. Det är min avsikt att söka få ett fastare grepp om möjligheterna härvidlag genom att föranstalta om en utredning angående ett långtidsprogram för den eko-

nomiska politiken. Bemyndigande härtill torde få utverkas vid ett senare tillfälle. I det övergångsskede, vari vi ännu befinna oss, och med de ovissa utsikterna i fråga om den internationella konjunkturutvecklingen, är det emellertid bättre att tills vidare förhålla sig avvaktande och taga ett steg i sänder på vägen mot fri samhällsekonomisk balans, än att hela stabiliseringspolitiken vedervågas.»

Sedan utskottet anmodat *fullmäktige i riksbanken* att skriftligen delgiva utskottet fullmäktiges uppfattning rörande riktlinjerna för penningpolitiken, ha fullmäktige i skrivelse till utskottet den 11 maj 1950 anfört följande:

»Utförliga redogörelser för det ekonomiska läget och prognoser rörande utvecklingstendenserna under den närmaste framtiden ha lämnats i av konjunkturinstitutet och nationalbudgetdelegationen utarbetade översikter, vilka såsom bilagor fogats till årets statsverksproposition. I samma proposition ha diskuterats riktlinjerna för den ekonomiska politiken under den närmaste tiden. I proposition nr 237 till årets riksdag (angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1950/51, m. m.) har framställningen i statsverkspropositionen kompletterats med de ytterligare uppgifter som funnos tillgängliga vid månadsskiftet mars-april, varjämte det statsfinansiella läget gjorts till föremål för närmare diskussion i samband med behandlingen av vissa aktuella skattespörsmål.

Utvecklingen på valutaområdet och kapitalmarknaden under år 1949 har vidare redovisats i riksbankens berättelse för år 1949 till riksdagen (bankoutskottets mem. nr 1). I sitt dechargeutlåtande (utl. nr 4) har bankoutskottet därefter behandlat dessa frågor i samband varmed ytterligare viss statistik framlagts.

Fullmäktige få i anledning av det nu infortrade utlåtandet till en början hänvisa till angivna propositioner och utlåtanden vad angår konkreta uppgifter för belysande av det aktuella läget. Fullmäktige vilja därutöver lämna kompletterande uppgifter för den tid som förflutit sedan den 31 mars, d. v. s. den tidpunkt som de i propositionen nr 237 redovisade siffrorna rörande valotaläget m. m. avse. Sålunda kan nämnas, att riksbankens nettobehållning av guld och valutor, som den 31 mars 1950 uppgick till 1 184 milj. kronor, vid slutet av april månad nedgått till 1 100 milj. kronor. Detta innebär, att behållningen under de första fyra månaderna innevarande år reducerats med 135 milj. kronor mot 142 milj. kronor samma tid föregående år. Minskningen hänför sig emellertid — i den mån densamma icke är av rent säsongmässig karaktär — i allt väsentligt till en väntad reduktion av pundbehållningarna, medan för återstoden av valutareserven en viss ökning inträtt.

Beträffande riksbankens innehav av svenska värdepapper kan framhållas, att detta under januari—april i år minskat med 285 milj. kronor mot 89 milj. kronor under samma tid 1949. Här gäller dock i ännu högre grad än beträffande valutasituationen, att utvecklingen under ifrågavarande korta tidsperiod kan ha påverkats av tillfälliga faktorer, varför man icke av siffrorna kan draga några slutsatser om den fortsatta utvecklingen.

Att fullmäktige icke tidigare under året gjort frågan om penningpolitikens fortsatta utformning till föremål för behandling i något särskilt utlåtande eller framställning, har haft sin grund i att läget icke ansetts påkalla någon ändring eller komplettering av fullmäktiges tidigare uttalanden rörande riktlinjerna för denna politik. I anledning av det nu infortrade utlåtandet vilja fullmäktige emellertid framhålla följande mera allmänna synpunkter.

Vad först beträffar valutapolitiken pågå som bekant sedan någon tid tillbaka diskussioner rörande utformningen av ett nytt betalningssystem inom Marshallorganisationens ram, innebärande ökad konvertibilitet mellan valutorna. Det resultat, som dessa överläggningar kunna leda till, får givetvis stor betydelse för de betingelser, under vilka vår handels- och valutapolitik kommer att föras för framtiden. Det är emellertid för närvarande icke möjligt att ens mera allmänt ange, vilka resultat som kunna komma att uppnås på detta område. Innan dessa överläggningar slutförts saknas anledning att diskutera en ändring av de principer, som under den senaste tiden varit vägledande för vår allmänna handels- och valutapolitik. Så vitt nu kan bedömas synes, därest pågående diskussioner leda till resultat i äsyftad riktning, en ytterligare intensifiering av våra nuvarande strävanden till större rörelsefrihet på det handels- och valutapolitiska området kunna bli möjlig.

Som i olika sammanhang tidigare framhållits, har vår betalningsbalans mot utlandet under år 1949 förbättrats i förhållande till förutvarande år. Ehuru, såsom ovan nämnts, den huvudsakligen genom utflöde av pund förorsakade minskningen av valutareserven under året varit förutsedd, måste dock en fortsatt exportökning vara erforderlig för att på något längre sikt ge oss ytterligare möjligheter till ökad import, vilket framstår som angeläget icke minst ur pris- och konkurrenssynpunkt. Det finns i detta sammanhang anledning nämna den förbättring av bytesförhållandena med utlandet, som inträtt genom den ökning av våra exportpriser, som kommit till stånd under den senaste tiden och som medfört att den under slutet av föregående år inträdda ogynnsamma förskjutningen av relationerna mellan import- och exportpriser reducerats till sin omfattning.

Vad angår utvecklingen på penning- och kapitalmarknaden ha under den senaste tiden inga förändringar inträtt, som påkalla särskilda kommentarer. Som ovan framhållits har i år en icke obetydlig minskning ägt rum av riksbankens värdepappersinnehav, men marknadens likviditet är fortfarande hög, och behovet av återhållsamhet i fråga om kreditgivningen kvarstår. De åtgärder, som vidtagits i kreditbegränsande syfte, torde i nuvarande läge få anses ändamålsenliga.

Huruvida inom den närmaste tiden sådana förändringar kunna uppkomma beträffande det allmänna ekonomiska läget, vilka skulle kunna anses nödvändiggöra en omprövning av den nu förda politiken på valuta- och kapitalmarknadsområdet, synes omöjligt att förutsäga. Löne- och prisutvecklingen äro väl de faktorer som i detta sammanhang närmast påkalla uppmärksamhet. Detta spörsmål har diskuterats i förutnämnda proposition nr 237. Fullmäktige kunna i huvudsak ansluta sig till vad i propositionen uttalats rörande riktlinjerna för den ekonomiska politiken under det närmaste året. Det synes knappast nödvändigt att särskilt understryka vikten av att åtgärder icke vidtagas, som allvarligt kunna riskera de resultat, som uppnåtts genom de senaste årens stabiliseringspolitik. En mera betydande löne- och prisstegring skulle bl. a. försvåra avsättningen av våra exportvaror.

Den interna penningpolitikens utformning kan givetvis också komma att få tagas under förnyad omprövning, därest det allmänna ekonomiska läget skulle undergå några större förändringar. Enligt fullmäktiges mening förefinnas dock för närvarande inga tecken, som tyda på att anledning skulle uppkomma att under den närmaste tiden intaga ändrad ståndpunkt beträffande de riktlinjer för penningpolitiken, som varit gällande under den senaste tiden och vilka bankoutskottet senast i sitt av riksdagen godkända utlåtande av den 16 mars 1950 lämnat utan erinran.»

Utskottet.

Av de uppgifter, som lämnats i propositionen nr 237 och i bankofullmäktiges ovan intagna skrivelse, synes framgå, att de ekonomiska förhållandena hittills under innevarande år utvecklats på ett i stort sett tillfredsställande sätt. En icke oväsentlig ökning av produktionen och exporten har ägt rum, i följd varav även importen kunnat ökas utan att i nämnvärd mån försämra valutaställningen. Bytesförhållandena inom utrikeshandeln ha gestaltat sig gynnsammare än man tidigare räknat med. Denna utveckling har varit ägnad att befästa jämvikten inom samhällsekonomin. På penning- och kapitalmarknaderna ha under nämnda tid icke framträtt några tendenser, som avvika från de tidigare rådande. Priser och levnadskostnader ha kännetecknats av fortsatt stabilitet.

Emellertid torde det ej vara möjligt att av de nu tillgängliga uppgifterna draga några mera bestämda slutsatser om de ekonomiska framtidsutsikterna. Situationen är alltjämt svåröverskådlig, särskilt i fråga om prisrörelserna på världsmarknaden, där fortfarande mot varandra stridande tendenser göra sig gällande. Sedan utskottet i mars 1950 (utl. nr 4) behandlade den ekonomiska politiken, ha likväl icke tillkommit några nya omständigheter av beskaffenhet att böra föranleda ändrade riktlinjer för denna politik. Utskottet kan därför ansluta sig till vad departementschefen härutinnan anfört i propositionen nr 237. Stabiliseringsprogrammet bör således fullföljas, vilket innebär, att man intill årets slut har att till penningvärdets skydd och den ekonomiska jämviktens bevarande i stort sett bibehålla nuvarande i stabiliseringssyfte tillkomna reglerings- m. fl. åtgärder inom det ekonomiska området.

Med ingången av år 1951 inträda delvis nya förutsättningar för den ekonomiska politiken. Den subventionering av vissa importvaror, som infördes i samband med devalveringen för att hindra en stegring av levnadskostnaderna kommer nämligen då enligt statsmakternas beslut att i huvudsak avvecklas. Samtidigt äro nuvarande överenskommelser om lönestabilisering avsedda att upphöra och ersättas med fria avtalsrörelser. Förändringarna innebära ett stort steg i riktning mot en friare ekonomi men kunna å andra sidan under ogynnsamma förhållanden medföra påfrestningar för den ekonomiska jämvikten. Slopandet av subventionerna torde leda till en stegring av levnadskostnadsindex, som dock med utgångspunkt från nuvarande priser beräknats bli jämförelsevis obetydlig. Löneökningar kunna, om de gå längre än produktivitetsökningen, ge upphov till kostnadsstegringar och därmed motverka sitt syfte. Med hänsyn till de risker för en inflationsartad utveckling, som i sådant fall skulle uppkomma, och då utrymmet för en höjning av den reala inkomststandarden är begränsat, får det förutsättas, att arbetsmarknadens parter vid löneuppgörelserna iakttaga den återhållsamhet, som läget kräver. Även med tanke på att en mera betydande löne- och prisstegring skulle försvåra avsättningen av våra exportvaror och därmed begränsa möjligheterna att importera nödvändiga varor, är en dylik återhållsamhet önskvärd.

I de nu förevarande motionerna I: 325 och II: 418 har det — med hänsyn till de fördelar detta skulle medföra för hela samhällsekonomin — framhållits såsom önskvärt, att en återgång till friare ekonomiska förhållanden äger rum genom avveckling av de efter den 1 januari 1951 alltså kvarstående regleringarna inom pris-, byggnads- och utrikeshandels områden. Dessa regleringar torde emellertid, såsom departementschefen anført, i och med den nya rörligheten på inkomstområdet bli av ökad betydelse för den samhällsekonomiska balansen. Försiktigheten torde därför bjuda, att med avskaffandet av ifrågavarande regleringsåtgärder får anstå, intill dess de ekonomiska förhållandena ytterligare stabiliserats och dessutom en säkrare överblick av läget vunnits. Övergången till en friare ekonomi bör dessutom göras så mjuk som möjligt, så att störningar i näringslivet undvikas. Utskottet finner sig följaktligen böra instämma i departementschefens uttalande, att avvecklingen av regleringarna bör ske i takt med det ekonomiska lägets förbättring, samt att det är bättre att taga ett steg i sänder på vägen mot fri samhällsekonomisk balans, än att hela stabiliseringspolitiken vedervågas.

Utskottet vill emellertid understryka vikten av att de krisbetonade regleringar, som efter vad ovan sagts alltså äro erforderliga för att vidmakthålla den ekonomiska balansen, slopas så snart förhållandena det medgiva. Därmed skulle fullföljas den politik i riktning mot en friare ekonomi, som konsekvent tillämpats under de senare åren och som tagit sig uttryck i bl. a. lättnader i byggnadsregleringen, utvidgning av licensieringsramen för importen och uppmjukning av prisregleringen. Vad särskilt angår möjligheterna att ernå större rörelsefrihet på det handels- och valutapolitiska området ha fullmäktige erinrat om att dessa skulle väsentligt ökas, därest nu pågående diskussioner om ett nytt betalningssystem inom Marshallorganisationens ram, innebärande ökad konvertibilitet mellan valutorna, kunde leda till resultat.

Såsom motionärerna framhållit, är det av vikt, att övergången till en friare ekonomi sker efter en på förhand uppgjord plan. Motionärerna ha yrkat, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att under innevarande vårsession få sig förelagd en plan i sådant avseende. I nyssnämnda proposition har departementschefen tillkännagivit sin avsikt att låta föranstalta om en utredning angående ett långtidsprogram för den ekonomiska politiken. Utskottet vill uttala sin tillfredsställelse häröver. Därmed torde också motionernas syfte få anses vara tillgodosett. För övrigt torde de synpunkter, som anförts till stöd för det i motionerna framställda yrkandet, självfallet komma under närmare bedömande, då ställning skall tagas till det ekonomiska långtidsprogrammet. Utskottet förutsätter dessutom, att därest den ekonomiska utvecklingen under innevarande år, exempelvis genom omkastning i det internationella läget, skulle gå i en riktning, som ej nu kunnat förutses och som skulle erfordra en mera betydande justering av riktlinjerna för den ekonomiska politiken, frågan härom underställes riksdagen under höstsessionen. I vart fall kan det förväntas, att denna politik

blir föremål för förnyat överbägande i samband med statsverkspropositionen till 1951 års riksdag.

Utskottet har under en följd av år starkt understrukit, att en ökning av det frivilliga sparandet är nödvändig med hänsyn till näringslivets och det allmännas stora kapitalanspråk. Så länge sparandet är otillräckligt, måste för det ekonomiska och sociala framåtskridandet erforderliga byggnader och anläggningar till men för folkhushållet hållas tillbaka genom reglering av investeringsverksamheten. Utskottet vill ifrågasätta, huruvida icke spörsmålet om möjligheterna att öka sparandet borde upptagas till särskilt överbägande i samband med utredningen om ett långtidsprogram för den ekonomiska politiken.

En sund budgetpolitik kräver i nuvarande läge, då en naturlig ekonomisk balans ännu icke uppnåtts och då högkonjunktur råder, att statsbudgeten redovisar överskott. Med hänsyn till svårigheterna att under rådande ansträngda budgetläge nå detta mål framstår det såsom angeläget, att även i fortsättningen sådan försiktighet iakttages vid statsfinansiella frågor avgörande, som Kungl. Maj:t och riksdagen i år visat.

Departementschefen har — efter framhållande att läget kräver en restriktiv kreditpolitik — antytt, att om tendenser till kreditexpansion skulle framträda, frågan om en tillämpning av beredskapslagstiftningen rörande affärsbankernas kassareserver bör upptagas. Utskottet, som senast i sitt utlåtande nr 4 i år understrukit angelägenheten av att riksbanken fullföljer sina strävanden att motverka en alltför stark likviditet i marknaden, vill ansluta sig till detta departementschefens uttalande. Beträffande penningpolitiken i övrigt synes enligt utskottets mening anledning icke föreligga att f. n. påkalla någon ändring.

Utskottet hemställer,

- 1) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t giver till kända vad utskottet ovan anfört; samt
- 2) att förevarande motioner I: 325 och II: 418, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet ovan anfört, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 17 maj 1950.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Åkerberg, Ewerlöf, Sundvik*, Fahlander, Näsgård, Mogård, Nordenson och De Geer;

från andra kammaren: herrar Andersson i Munkaljungby, Fröderberg, Nilsson i Landskrona, fru Humla, herrar Schmidt, Sköldin, von Seth och Nilson i Spånstad.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer:

1) av herrar *Ewerlöf*, *Nordenson* och *von Seth*, vilka ansett, att utskottets yttrande (s. 10—12) bort ha följande lydelse:

»I de likalydande motionerna I: 323 och II: 418 har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att under innevarande vårsession få sig förelagd en plan för övergång till en friare ekonomi efter ingången av år 1951. Redan vid fjolårets höstriksdag hade framlagts ett förslag med liknande syfte. Med motionen avsågs att giva riksdagen vederbörligt inflytande över den ekonomiska politiken och särskilt bereda möjlighet för folkrepresentationen att fastslå de allmänna huvuddragen för denna politik, innan arbetsmarknadens olika parter inför höstens avtalsrörelser fixerade sin ställning. Ett av motionernas väsentliga syften var sålunda att organisationerna inför övergången till en friare lönebildning borde bibringas förståelse för vikten av ett försiktigt uppträdande och att få dem att ta hänsyn till de verkliga mer än till de skenbara och kortsiktiga fördelarna, något som givetvis förutsätter, att vårt lands ekonomiska läge med alla dess risker men också med dess möjligheter klart belyses.

Motionerna uppbäras av tanken, att en större frihet i fråga om löneöverenskommelserna förutsätter ökning av den allmänna ekonomiska rörelsefriheten i samhället. I samma riktning peka, enligt motionerna, även de strävanden, som statsmakterna i enlighet med Sveriges internationella förpliktelser inlett i syfte att gradvis undanröja alltjämt bestående hinder för utrikeshandeln och de utländska betalningsrörelserna.

I propositionen nr 237 till innevarande års riksdag har Kungl. Maj:t sedermera underställt riksdagen vissa uttalanden rörande det ekonomiska läget och de åtgärder, som ansetts i fortsättningen påkallade för att skydda penningvärdet och upprätthålla den ekonomiska jämvikten. Med skrivelse av den 11 maj ha fullmäktige i riksbanken på utskottets anmodan delgivit detsamma sin uppfattning beträffande riktlinjerna för penningpolitiken. Att fullmäktige icke tidigare under året gjort penningpolitikens utformning till föremål för särskilt uttalande förklaras bero på att läget — enligt fullmäktiges mening — 'icke ansetts påkalla någon ändring eller komplettering av fullmäktiges tidigare uttalande' i frågan. I ovan åberopade skrivelse framföra fullmäktige beträffande riktlinjerna för den närmaste framtiden 'mera allmänna synpunkter'.

Proposition nr 237 räknar med fria avtalsrörelser beträffande lönerna för det kommande året. Det förutsättes dock, att arbetsmarknadens parter vid löneuppgörelserna komma att beakta riskerna för en inflationsartad utveckling och iakttaga den återhållsamhet, som läget kan kräva.

Motionerna förutsätta å sin sida, att statsmakterna och riksbanken genom generella och automatiskt verkande medel skola underbygga jämvikten i samhällsekonomin och därmed skapa förutsättningar för den nya rörligheten på inkomstområdet, under det att propositionen utgår från att de

kvarstående statliga kontrollåtgärderna skola — om än i modifierad form — bibehållas. Dessa regleringar ha emellertid under det senaste året väsentligen motiverats såsom ett stöd för stabiliseringspolitiken, särskilt lönestoppet. I och med att arbetsmarknadsparternas frihet återställts, bortfaller i väsentlig mån underlaget för dessa regleringar. Om de icke i detta sammanhang ställas under avveckling, är det risk för att de komma att anses såsom normala beståndsdelar i vårt ekonomiska system, trots de farliga men icke alltid uppenbara konsekvenser de medföra för produktionsutvecklingen och den reala levnadsstandarden.

Visserligen synes departementschefen i propositionen i princip ansluta sig till önskemålet om återställandet av en fri marknadsekonomi, men hans uttalanden ge närmast uttryck för en avvaktande hållning. Propositionen tillgodoser sålunda icke de krav, som dagens särpräglade ekonomiska läge ställer på att denna fråga löses utan onödig omgång och tidsutdräkt.

Den balans, i vilken vår ekonomi för närvarande befinner sig, har av departementschefen betecknats såsom 'villkorlig', d. v. s. den är för sitt bestånd beroende av de direkta ingrepp, som på olika områden gjorts i den ekonomiska mekanismen. Bakom den skenbara balansen finnes därför på vissa områden en latent prisstegring och en snedvridning av prisstrukturen. I en i övrigt på viktiga områden låst ekonomi kunna de fria avtalsförhandlingarna leda till löneökningar, som gå längre än produktionsstegringarna kunna förväntas möjliggöra. Detta skapar ett hot mot den eftersträfvade balansen i ekonomien. Avvecklas däremot nuvarande direkta kontrollåtgärder och ersättas med automatiskt verkande medel, förefinnas goda utsikter för att jämvikt utan nya inflationsimpulser skall kunna åvägbringas just genom de ekonomiska krafternas samspel.

En allmän löneökning, som sker utan att den inre jämvikten på ett naturligt sätt återställts, leder vidare till att efterfrågan för konsumtionsändamål ånyo tenderar att stiga över landets produktiva resurser och ger utslag i en importökning eller exportminskning, som i sin tur medför nya påfrestningar för valutareserverna och ett hot mot en nyss genomförd eller planerad liberalisering av utrikeshandeln.

De relativt snabba framsteg i ekonomiskt hänseende, som framför annat kännetecknat utvecklingen under senare decennier, ha byggt på en utvecklad internationell byteshushållning och på en betydande rörelsefrihet i den inre ekonomien. De ha även förutsatt ett omfattande frivilligt sparande och förefintligheten av riskvilligt kapital i tillräckligt omfattning.

Ehuru sparviljan av vissa tecken att döma för närvarande visar tendens att öka, måste det konstateras, att det individuella sparandets omfattning är otillräcklig och i förhållande till inkomstens storlek otillfredsställande. Att åstadkomma en förbättring härvidlag är sannolikt en uppgift, som kräver tid, vilket icke hindrar att åtgärder snarast måste vidtagas — åtgärder, som återställa förtroendet för penningvärdet och göra sparandet lönande för den som sparar.

Både i det syftet och i avsikt att öka tillgången på riskvilligt kapital måste

rationella, inbördes samstämda och väl avvägda lättnader i den direkta beskattningen genomföras. Förslag till sådana böra av 1949 års skatteutredning framläggas i så god tid, att proposition kan avlåtas till 1951 års riksdag.

Ökat frivilligt sparande förutsätter emellertid även å sin sida ökad frihet i samhällsekonomin. I motionerna I: 325 och II: 418 ha vägarna för övergången till en sådan omkring årsskiftet 1950/51 skisserats. Utskottet instämmer i de i motionerna framförda synpunkterna och berör nedan några av de för övergången till en friare ekonomi nödvändiga förutsättningarna.

Aktiv penningpolitik.

Med anlitanade av hävdvunna penningpolitiska medel måste riksbankens penning- och kreditpolitik inriktas på penningvärdets bevarande.

För att undvika en opåkallad ökning av betalningsmedelsförsörjningen bör riksgäldskontoret vid behov av lån i nuvarande läge regelmässigt vända sig direkt till marknaden. Upplåning i riksbanken bör endast få äga rum tillfälligt och med tillämpning av fasta återbetalningsregler samt begränsas till visst maximibelopp.

Den räntenivå, som framkommer vid en sådan lånepolitik, bör accepteras. En konsekvens härav blir att räntans rörlighet, såväl uppåt som nedåt, återställs. En fri räntebildning ger i ett läge med inflationsrisker möjlighet till sådan åtstramning på penningmarknaden, som är ägnad att hindra prisstegringar, alltför stora investeringar och onödigt lagerhållning. Vid en fallande konjunktur kommer åter en sjunkande ränta att motverka depressionstendenserna.

Avveckling av investeringskontrollen.

En smidig, aktiv penningpolitik skapar förutsättningar för en avveckling av de direkta statliga ingreppen i de enskilda investeringarna. Härigenom kommer konsumenternas inflytande över produktionsinriktningen på nytt att återställas, vilket medför ökad effektivitet i användningen av våra nu tillgängliga, begränsade resurser. Den för hela näringslivets framsteg så viktiga nyföretagsamheten ges tillfälle att utveckla sin inneboende slagkraft, och hindren för småföretagsamhetens tillväxt och förgrening undanröjas.

I sina direktiv till 1949 års investeringskommitté har statsrådet och chefen för finansdepartementet gjort en inventering av de medel, som stå statsmakterna till buds att göra sitt inflytande gällande över de totala investeringarnas storlek i samhället. Särskilt pekats härvid på det faktum, att enbart de statliga och av statsbidrag beroende investeringarna, över vilka statsmakterna av naturliga skäl utöva direkt kontroll, numera utgöra en väsentlig del av de totala investeringarna. Med utgångspunkt bl. a. härifrån ifrågasätter finansministern, om icke åtgärder av mera generell typ, kombinerade med en målmedveten budgetpolitik skulle vara till fyllest för att samhället under mera normala förhållanden skulle kunna utöva den för en framgångsrik ekonomisk politik erforderliga kontrollen över investeringsutvecklingen. Departementschefen önskar få utrett, vilka krav som i detta sammanhang borde ställas på exempelvis kreditpolitiken och budgetpolitiken.

Enligt utskottets mening får ingen tid spillas då det gäller att klarlägga dessa spörsmål. Det ifrågavarande utredningsarbetet torde böra bedrivas med största skyndsamhet för att kunna skapa förutsättningar för en gradvis avveckling av byggnadsregleringen och andra direkta ingrepp i investeringsverksamheten från och med ingången av år 1951.

Fri prisbildning.

Till snedvridningen av priserna bidra för närvarande främst den direkta pris- och hyresregleringen samt subventionssystemet.

En successiv men målmedveten sanering av prisstrukturen är ett oeffektivt krav, om den förutsedda expansionen av inkomsterna icke automatiskt skall komma att medföra nya inflationstendenser. Självfallet får man under en övergångstid vara beredd att ta sociala hänsyn och motverka möjligen uppkommande förhållandevis häftiga svängningar. Målet måste emellertid vara en fri och naturlig prisbildning utan subventioner. Konsumenterna måste direkt få betala varornas verkliga priser. Härigenom undviks en övernormal efterfrågan med åtföljande behov av begränsningar i konsumentens rätt att med sin inkomst efterfråga de varor han verkligen behöver.

I detta sammanhang må erinras om att särskilda förhållanden gälla för jordbrukets del. Dessa hänföra sig till beredskapsskäl och till den av alla godtagna målsättningen att bereda jordbruksnäringens folk jämställdhet med andra folkgrupper. 1947 års beslut om jordbrukspolitikens gestaltning, som ger uttryck härför, måste med kraft fullföljas, dock under aktgivande på nödvändigheten att i möjligaste mån bereda jordbrukarna rörelsefrihet inom den allmänna ram, åtgärderna i syfte att stärka näringens bärighet göra nödvändig. Ett fullföljande av 1947 års beslut medför begränsningar i den fria prisbildningen på ett avgränsat område. Dessa ha dock som ovan framhållits speciella grunder och kunna icke anföras som skäl för liknande begränsningar på andra områden.

Sedan jämvikt återställts mellan priser och kostnader, behöver man i en lugn och säker utveckling mot rikligare varuförsörjning icke riskera generella prisstegringar, såvida icke den förda penningpolitiken skapar konstlad köpkraft. Den anpassning av varornas inbördes priser som kommer att ske innebär blott en nödvändig anpassning efter de relativa produktionskostnaderna.

I motionerna I: 325 och II: 418 har framhållits, att priskontroll icke är ett ändamålsenligt medel att motverka ur samhälleliga synpunkter skadlig monopol- och kartellprissättning. Utskottet delar denna uppfattning och anser för sin del att skadlig kartell- och monopolprissättning bäst motverkas genom återställande av fri konkurrens, även i fråga om importvaror, genom opinionsbildning inom näringslivet självt mot skadlig monopolism och genom offentlig redovisning av konstaterade missbruk av den ekonomiska friheten. Skulle dessa åtgärder icke visa sig tillfyllest, få ytterligare åtgärder från det allmännas sida övervägas.

Kungl. Maj:t har tillkännagivit sin avsikt att företaga en utredning av de frågor som sammanhånga med hyresregleringens avskaffande. Utskottet

understryker angelägenheten av positiva och skyndsamma åtgärder i detta syfte och framkastar tanken om en snarast begynnande successiv avveckling av denna till »snedvridningen» starkt bidragande reglering. Som en första åtgärd i sådant syfte skulle hyresregleringens avskaffande för större lägenheter — t. ex. sådana på mer än tre rum — kunna tjäna liksom s. k. två familjsfastigheters fritagande från hyresreglering. Detta skulle säkerligen bidra till att öka rörligheten och tillgången på mindre lägenheter. Hyresregleringens successiva avveckling skulle medverka till att utjämna skillnaden mellan de två hyresnivåer vi för närvarande ha och vara ett steg i riktning mot en naturlig balans.

Återhållsamhet med statsutgifterna.

Genom en successiv avveckling även av de subventioner, som mera fått karaktären av »ordinarie», torde en kännbar lättnad av vårt ansträngda budgetläge kunna uppnås. I samma riktning torde en allmän avveckling av bestående kontrollorgan komma att verka liksom över huvud taget en översyn av förvaltningens omfattning och kostnader.

Det framstår emellertid mot bakgrunden av den senaste tidens statsfinansiella utveckling allt klarare, att det icke är till fyllest med blott och bart en återhållsamhet med nya statsutgifter. En fortlöpande, skärpt uppmärksamhet måste riktas på möjligheterna att minska även nu utgående anslag. Denna återhållsamhet behöver icke nödvändigtvis utesluta en smidig anpassning efter lägets krav då det gäller den totala anslagssummans inbördes fördelning.

Under tiden närmast efter årsskiftet 1950/51 blir den ekonomiska politikens viktigaste uppgift följaktligen att successivt åvägbringa en naturlig jämvikt, som eliminerar befintliga inflationstendenser och förhindrar, att nya sådana återuppstå.

En verklig inre jämvikt är den oundgängliga förutsättningen för den balans utåt, vars åvägbringande är ett av de främsta målen för det europeiska ekonomiska samarbete, som även vårt land förbundit sig att på alla sätt främja. Endast genom en på detta sätt framskapad, varaktig produktionshöjning och ökad exportkraft kunna vi hoppas att så småningom finna lösningen på vårt stora yttre långsiktsproblem, nämligen naturlig balans i dollarbetalningarna.

Endast under förutsättning av verklig ekonomisk jämvikt kunna, på längre sikt, beslutade sociala reformer överföras från papperet till verkligheten samt det svenska försvaret hållas i det skick, som den världspolitiska situationen nödvändiggör.

Målet för vår ekonomiska politik måste vara att vidmakthålla förutsättningarna för en hög, jämn och givande sysselsättning, samtidigt som vi i de stora inkomsttagargruppernas, spararnas och hela samhällets intresse skapa garantier för ett stabilt penningvärde. Djupast sett gäller det att på det ekonomiska området finna den syntes mellan frihet och trygghet, som alltmer framstår som vår tids stora problem.

Utskottet är alltså av den meningen, att riksdagen bör ansluta sig till den i motionerna I: 325 och II: 418 framförda tanken att övergången till en friare ekonomi bör komma till stånd efter årsskiftet 1950/51 och att därvid ovan anförda huvudlinjer böra vara vägledande.

Utskottet hemställer,

- 1) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t giver till känna vad utskottet ovan anført; samt
- 2) att förevarande motioner I: 325 och II: 418, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet ovan anført, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»;

2) av herrar *De Geer*, *Fröderberg* och *Schmidt*, vilka ansett, att utskottets yttrande (s. 10—12) bort ha följande lydelse:

»Den skarpa gräns, som tidigare drogs mellan penningpolitik å ena sidan och allmän ekonomisk politik å andra sidan, låter sig numera icke uppehålla. Det är därför nödvändigt att vid en diskussion av penningpolitikens mål och medel insätta densamma i ett större sammanhang. Några centrala uppgifter för samhällets ekonomiska politik vid sidan av den socialpolitik, som syftar till att kompensera inkomstbortfall av olika slag vid hög ålder och sociala olyckor, är enligt vår uppfattning följande: 1. Ett i huvudsak stabilt penningvärde bör tryggas. 2. En hög och jämn sysselsättning bör upprätthållas. 3. Samhället bör sträva efter att skapa goda förutsättningar för en snabb ökning av produktiviteten och sparandet och därmed av nationalinkomsten per huvud. 4. Människornas egna önskemål rörande konsumtionens riktning, sysselsättningens art och arbetsplats böra respekteras. 5. De näringsdrivande böra äga trygghet för att inte grunden för deras verksamhet undanryckes genom plötsliga mer eller mindre godtyckliga offentliga ingripanden. 6. Det gäller att så utforma skattepolitiken, att de offentliga utgifterna kunna finansieras med skatter, så avvägda att människornas olika bärkraft beaktas och samtidigt hänsyn toges till de ovan angivna önskemålen.

Två skilda metoder kunna läggas till grund för den ekonomiska politiken. Den ena vilar på en statlig reglering av produktion, distribution och konsumtion samt en ökning av den offentliga sektorn inom det ekonomiska livet. Detta är regleringsekonomiens väg. Den andra metoden bygger i huvudsak på marknadshushållning och prisbildning. Medan den förra metoden förutsätter en detaljreglerad central dirigering och därför ofrånkomligen skapar ett mera byråkratiskt samhälle, innebär den andra metoden en större grad av decentralisering och spridning av inflytande och bestämmanderätt bland ett stort antal offentliga och enskilda organ, företag och människor. Vi anse denna väg vara avgjort överlägsen både ur de synpunkter, som angivits i ovan berörda punkter, och ur allmänna demokratiska och frihetssynpunkter. Särskilda, bl. a. av social natur betingade modifikationer i den fria marknadshushållningen äro visserligen nödvändiga, men i stort sett synes vår ekonomiska politik böra vila på denna grund.

Efter krigstidens av speciella förhållanden betingade regleringar hade man kunnat vänta att en snabb avveckling av detta regleringsystem skulle kommit till stånd. Avvecklingen gick emellertid långsamt, och för tre år sedan inträffade ett allvarligt bakslag. Detta berodde visserligen till en del på internationella förhållanden men synes till stor del ha sammanhängt med brister i den politik som fördes i vårt land fr. o. m. 1946 under ett par år framåt. Samhällsekonomin råkade nämligen då ur balans, och tillräckliga åtgärder vidtogos ej för att förhindra, att efterfrågan på varor kom att överstiga den förefintliga tillgången. I ett läge, där detta är fallet, blir det — om man vill undvika en fortskridande prisstegring — nödvändigt att tillgripa kvantitativa regleringar och restriktioner av olika slag.

En avgörande förutsättning för ett stabilt penningvärde och en hög och jämn sysselsättning är alltså samhällsekonomiens balans. Detta är likväl ingalunda en *tillräcklig* förutsättning. Dessutom kräves att inte inkomsthöjningar äga rum, som överstiga den genomsnittliga stegringen av arbetets produktivitet. Eljest inträda nämligen en fördyring av produktionen och en allmän prisstegring. Vid sidan av den ekonomiska balansen äro alltså lönepolitiken och övriga sidor av inkomstbildningen grundläggande för en politik med ovan angivna syfte. Naturligtvis gäller det att undvika icke endast tendenser till inflation och överkonjunktur utan även tendenser till depression och arbetslöshet. I detta senare syfte är det av vikt att icke efterfrågan för investeringsändamål blir mindre än som motsvarar folkets sparvilja.

En tredje förutsättning för den önskade ekonomiska utvecklingen är, att de internationella ekonomiska relationerna utmärkas av balans. Skulle pris- och kostnadsnivån i ledande länder stiga, medan växelkurserna för dessa länders valutor äro oförändrade, drager det med sig en höjning av svenska export- och importpriser och mer eller mindre av hela vår prisnivå. Skulle å andra sidan priser och kostnader i Sverige stiga, medan detta ej är fallet i utlandet, och växelkurserna likväl vara oförändrade, inträffa en nedgång i den svenska exporten och en väsentlig importökning, som rätt snart föranleder antingen importbegränsande åtgärder eller en ändring av valutakurserna. Eftersom stabilitet i valutaförhållandena av uppenbara skäl är viktigt, framstår det som önskvärt ur svenska synpunkter, att en internationell samverkan äger rum, som skapar bästa möjliga förutsättningar för att åtminstone i flertalet länder både inflation och deflation av betydelse kunna undgås. Frågan om den svenska kronans värde i förhållande till vissa andra valutor har för närvarande efter fjolårets devalvering ingen särskild aktualitet. Vi vilja likväl framhålla, att stora löne- och kostnadsstegringar inom vårt näringsliv, som inte motsvaras av liknande i andra länder, skulle försvåra eller rentav omöjliggöra den exportökning, som är nödvändig för en sund utveckling av den svenska ekonomin.

Den samhällsekonomiska balansen.

Ett naturligt förhållande mellan investeringen i produktiva anläggningar, bostäder m. m. å ena sidan och sparviljan å andra sidan i ett läge med hög och jämn sysselsättning förutsätter, att investeringen anpassas inom ramen

för de möjligheter som sätts av sparandet. Det är i främsta rummet ränte- och kreditpolitikens uppgift att befrämja en sådan anpassning. Även de offentliga kapitalinvesteringarna kunna varieras och den ekonomiska politiken i övrigt utformas på ett sådant sätt, att de bidra därtill. Om det gäller att undvika en för stor investering, vilket varit aktuellt under senare år och kan förbli det under åtskilliga år framåt, är det enligt vår mening lämpligt, att man använder en viss rörlighet i räntenivån och begränsning av penningtillgången på ett sådant sätt, att kreditinstitutens möjlighet och villighet att ge kredit och låntagarnas benägenhet att låna dämpas. En kvantitativ begränsning av investeringarna genom licensförfarande eller dylika metoder, vilket tillvägagångssätt för närvarande användes inom byggnadsverksamheten, kan visserligen vara nödvändig i vissa lägen, där eljest en orimligt stor räntehöjning och en alltför hård kreditbegränsning skulle bli nödvändiga. Men det är angeläget, att man söker sig bort från system av denna art. I stället för en detaljerad reglering av den enskilda byggnadsverksamheten bör man eftersträva att med allmänt verkande medel hålla den inom de ekonomiska möjligheternas ram. Den statliga kreditgivningen inom bostadsbyggandet, byggnadsverksamheten för offentliga ändamål och statens kontroll över den kommunala upplåningen höra till de förhållanden, som sätta staten i stånd att utan detaljkontroll av byggnadsverksamheten påverka dess omfattning. När den kommitté, som f. n. är sysselsatt med dessa spørsmål och som väntas vara färdig under innevarande år, avlämnat sitt betänkande, bör detta problemkomplex utan dröjsmål upptagas till behandling i det bestämda syftet att steg för steg övergå till ett friare system än det nuvarande.

Vi vilja påpeka, att en politik, som väsentligt ökar och minskar penningtillgången och därmed kreditinstitutens villighet att ge kredit, är möjlig utan att mera radikala räntevariationer behöva inträffa. Det är emellertid i allmänhet icke möjligt att åstadkomma den önskade variationen i penningtillgången utan att även räntenivåns höjd undergår någon förändring. Att dessa med en skicklig riksbankspolitik kunna hållas inom måttliga gränser beror bl. a. därpå att det icke endast är räntornas absoluta höjd utan även deras väntade rörelseriktning, som är av betydelse. En stegring av räntan med en kvarts eller en halv procent och motsvarande fall i obligationskurserna kan ses som signal till en fortsatt räntestegring och får då helt andra verkningar än om kursfallet betraktas som ett avsteg — låt vara måhända med flera års varaktighet — från en räntenivå av den höjd, som man länge varit van vid. En politik, som lämnar räntan att »finna sitt eget läge» och innebär att riksbanken dömer sig själv till passivitet i lika hög grad eller ännu mera än vid en absolut fastlåsning av räntenivån, skulle lämna fältet fritt för spekulativa transaktioner och våldsamma ränteförändringar, vilka skulle försvåra snarare än underlätta en lösning av våra ekonomiska problem. Sådana ränteförändringar skulle bl. a. kunna omöjliggöra en sund utveckling på hyres- och fastighetsmarknaden och i övrigt medföra skadliga verkningar. Medan vi varna för en penningpolitik av det-

ta slag, vilja vi å andra sidan framhålla, att vårt lands ekonomiska läge under de närmaste åren gör det naturligt, att penning- och kreditpolitiken utmärkes av en större rörlighet än under de senaste åren. En avveckling av den detaljerade investeringskontrollen med övergång till mera generellt verkande medel kommer nämligen att öka kraven på penning- och kreditpolitik i mera inskränkt bemärkelse. Men det är endast genom en kombination av den statliga finanspolitiken, de offentliga investeringarna och den ekonomiska politiken i övrigt samt under näringslivets frivilliga medverkan, som uppgiften torde kunna lösas. Vi anse sannolikt, att endast en politik, som tillåter en begränsad men ökad rörlighet på kapitalmarknaden, kan möjliggöra en tillfredsställande låne- och konverteringspolitik från svenska statens sida.

Inkomstbildningen.

Vi ha redan framhållit, att en höjning av folkets reala standard är beroende av produktionens tillväxt och att ett stabilt penningvärde förutsätter, att inkomstökningarna icke fortskrida i hastigare takt än produktiviteten stiger. Om som önskvärt är en hög och jämn sysselsättning kan bevaras, ställas organisationerna på arbetsmarknaden här inför nya uppgifter, där deras äldre traditioner icke äro till fyllest. Då vi anse, att ingripanden genom lagstiftning eller andra statliga tvångsåtgärder på detta område inte böra komma i fråga, är det uppenbart att man i hög grad måste lita till organisationernas egen insikt om vad de olika folkgruppernas intressen kräva. Från samhällets sida kan emellertid en viktig upplysningsverksamhet bedrivas i första rummet genom att den faktiska inkomstutvecklingen för olika folkgrupper omsorgsfullt belyses och därmed förutsättningar skapas för en tillfredsställande opinionsbildning.

Det kan även underlätta en lösning av dessa svåra inkomstbildningsproblem, om organisationerna och statsmakternas ställningstaganden — de senare i den mån staten är inblandad genom uppgörelser med egna tjänstemän eller rörande den ekonomiska politiken — i lämplig grad förläggas till samma del av året. Det underlättar nämligen en anpassning av den ena uppgörelsen efter samma förutsättningar som ligga till grund för den andra. Med hänsyn till att överväganden genom fria samtal under regeringens ledning i många fall kunna vara nyttiga och dessutom kunna komma att ligga till grund för bindande uttalanden från regeringens sida, vilka försätta riksdagen i ett tvångsläge, anse vi lämpligt att representanter för riksdagens större partier vid sidan av organisationerna deltaga i överläggningarna.

Vi vilja emellertid framhäva, att frågan ingalunda är löst huru inkomstbildningen, som till stor del bestämmes genom fria avtal mellan organisationerna, skall kunna uppfylla de krav, som penningvärdets stabilitet sätter. Vi anse, att en speciell utredning rörande denna och andra sidor av spörsmålet om penningvärdets bevarande i ett samhälle, som eftersträvar hög och jämn sysselsättning, bör utan dröjsmål igångsättas. Att lita till

penning- och kreditpolitik allena för att trygga ett stabilt penningvärde är icke möjligt, därest man icke vill acceptera häftiga konjunktursvängningar och då och då inträdande arbetslöshetskriser. Det är endast genom en kombination av åtgärder från det allmännas sida och organisationernas frivilliga medverkan samt under internationellt samarbete, som en tillfredsställande lösning av problemet torde vara möjlig.

Regleringarnas avveckling.

En fortsatt avveckling av de ekonomiska regleringarna bör som ovan framhållits utmärka vår ekonomiska politik. Ej minst gäller detta på utrikeshandelns område. Det finns ingen anledning antaga, att det svenska näringslivet, som i motsats till de flesta andra länders undgått krigsårens förstörelse, skulle vara ur stånd att exportera i tillräcklig grad för att därmed betala den svenska importen. Tvärtom är det sannolikt att genom en klok ekonomisk politik förutsättningar skulle kunna skapas även för en sådan ökning av den svenska exporten på Förenta staterna, att dollarbristen så småningom häves.

En successiv frigörelse på utrikeshandelns område förutsätter naturligtvis ingalunda övergång till fullständig frihandel. Ett visst skydd för den inhemska produktionen synes i det världsekonomiska läge, som är sannolikt under det närmaste årtiondet, vara det enda naturliga i vårt land. Här om råda knappast några delade meningar. Lika klart är det enligt vår mening, att gränsskyddet för det svenska jordbruket enligt i 1947 års riksdagsbeslut angivna riktlinjer bör så utformas, att det skapar därvid avsedd trygghet för den svenska jordbruksnäringen.

En av de viktigaste återstående regleringarna berör hyresmarknaden. Riksdagen har nyligen uttalat, att en utredning rörande inverkan av nu rådande hyresnivå på bostadsmarknaden bör åstadkommas. I avvaktan på dess slutförande, som vi förvänta kommer att ske under det närmaste året, finnes icke anledning att i nuvarande läge överväga någon större förändring av politiken på detta område. Fastighetsägarna böra självklart liksom andra näringsdrivande kompenseras för höjda kostnader. På grund av risken för att det äldre fastighetsbeståndet undergår kvalitetsförsämring och rent av förfaller, är det angeläget att fastighetsägarna få möjligheter till kompensation för reparations- och förbättringskostnader. Detta är utan tvivel ett allmänt intresse och till fördel i första hand för hyresgästerna.

Rörande priskontrollens avveckling har riksdagen nyligen gjort tvenne uttalanden, som klargöra att priskontrollen f. n. befinner sig i ett avvecklingsskede och under inga omständigheter kan betraktas som ett permanent medel att bekämpa en monopolistisk prisbildning. I den mån åtgärder behövas för detta senare syfte, få andra medel tillgripas och då i främsta rummet en förstärkning av kommerskollegii byrå för registrering av kartellavtalen och en viss utvidgning av dess arbetsuppgifter. Att tillskapa nya ämbetsverk, som skulle få möjlighet att i växande grad tvångsdirigera stora delar av det svenska näringslivet, anse vi olämpligt. Den önskvärda konkurrensen inom näringslivet får befrämjas på andra vägar. Vi erinra om att den

statliga importbegränsningen och regleringarna under det senaste decenniet varit en av huvudorsakerna till att karteller och dylika överenskommelser nått ökad spridning. Genom en ekonomisk politik av det mera liberala slag, som ovan förordas, skulle utan tvivel behovet utav konkurrensreglerande överenskommelser minskas ur de näringsdrivandes egen synpunkt, överenskommelsernas antal nedgå och förutsättningarna för en effektiv konkurrens i hög grad förbättras.

Statsfinanser och skattepolitik.

För att undgå åtgärder, som starkt begränsa investeringarna, och för att möjliggöra en betydelsefull expansion inom näringslivet, är en utveckling av det enskilda sparandet av den allra största betydelse. Skattepolitiken bör så utformas att den uppmuntrar sparandet både genom särskilda sparfrämjande bestämmelser och allmänt vid skatteskalornas avvägning. En beskattning av konsumtionen snarare än inkomsten har naturligtvis den fördelen att sparandet därigenom uppmuntras. Å andra sidan ha hittills möjligheterna till en konsumtionsbeskattning, som inte alltför hårt drabbar de mindre bemedlade, ansetts vara mycket begränsade. Erfarenheterna på detta område äro närmast avskräckande. Men det är så angeläget att det enskilda sparandet uppmuntras, att förnyade utredningar rörande alla möjliga tillvägagångssätt att uppnå detta förefalla motiverade.

Skall det vara möjligt att undgå ett alltför högt skattetryck, tarvas säkerligen de närmaste åren den största återhållsamhet i fråga om nya statliga utgifter och allvarliga ansträngningar att förenkla och förbilliga den offentliga förvaltningen.

Vi anse icke lämpligt, att de senare årens omfattande subventioner, vilka tillkommit för att i särskilda lägen hålla nere priserna på en rad produkter, bibehållas. Riktlinjen bör tvärtom vara att avveckla dessa subventioner och låta köparna betala, vad varorna kosta.

En annan synnerligen betydelsefull synpunkt på vår finanspolitik, som vi här endast i förbigående vidröra, är att den bör uppmuntra den enskilde till arbetsinsatser. Nuvarande skatter och gränserna för de sociala förmånerna äro ur denna synpunkt icke lyckligt avvägda. Medborgare i alla inkomst kategorier böra ha känslan att det lönar sig för dem att öka sina arbetsinsatser liksom sitt sparande.

En betydelsefull fråga gäller, om ett statligt budgetöverskott bör eftersträvas under goda konjunkturer för att förhindra, att en överkonjunktur med bristfenomen uppkommer. Enligt vår mening tala starka skäl därför under en tid, då man kan säga, att överfull sysselsättning råder, vilket varit fallet under senare år. Att innan den samhällsekonomiska balansen med full säkerhet återställts tillgripa en finanspolitik, som innebär att staten för löpande utgifter får låna hundratals milj. kr. under ett år, kan icke vara välbetänkt. Men det är icke givet att — när den samhällsekonomiska balansen återställts — ett budgetöverskott, som innebär ett statligt tvångssparande, bör eftersträvas. Fördelarna av en sänkning av det hårda skattetrycket med den produktionsstimulerande verkan, som därmed uppstår, få vägas

mot de fördelar, som ett budgetöverskott kan medföra genom att — dock ingalunda med hela sitt belopp — öka det totala sparandet. Vi bekänna oss hysa en viss skepsis mot statligt tvångssparande för att möjliggöra ökade investeringar. Däremot kan budgetöverskott som tillbakahållande faktor under överdrivna högkonjunkturer vara motiverat liksom en stimulerande och konjunkturuppehållande statlig expansionspolitik under lågkonjunkturer.

Den utredning angående ett långtidsprogram för den ekonomiska politiken, som finansministern i proposition nr 237 förklarar sig ämna igångsätta, bör enligt vår mening utgå från de principiella synpunkter, som ovan angivits, och taga avstånd från tanken på en socialistisk och principiellt regleringsvänlig politik.»

3) av herrar *Näsgård* och *Nilson* i Spånstad, vilka ansett, att utskottets yttrande (s. 10—12) bort ha följande lydelse:

»Av de uppgifter — — — fortsatt stabilitet.

Emellertid torde — — — riktlinjer för denna politik. Stabiliseringsprogrammet bör således fullföljas, men målsättningen bör — som departementschefen anfört i propositionen nr 237 — alltjämt vara att i takt med det ekonomiska lägets förbättring avveckla detaljregleringarna och de övriga extraordinära åtgärder som tillkommit i stabiliseringssyfte. I det övergångsskede, vari vi ännu befinna oss, och med de ovissa utsikterna i fråga om den internationella konjunkturutvecklingen anser utskottet, i likhet med departementschefen, att det är bättre att tills vidare förhålla sig avvaktande och taga ett steg i sänder på vägen mot fri samhällsekonomisk balans, än att hela stabiliseringspolitiken äventyras.

Med ingången av år 1951 — — — återhållsamhet önskvärd.

I de nu förevarande motionerna — — — samhällsekonomiska balansen. När det gäller avskaffandet av ifrågavarande regleringsåtgärder hör därför en viss försiktighet iakttagas, intill dess de ekonomiska förhållandena ytterligare stabiliserats och dessutom en säkrare överblick av läget vunnits.

Utskottet vill emellertid understryka — — — till resultat.

Såsom motionärerna framhållit — — — 1951 års riksdag.

Utskottet har under en följd av år understrukit, att en ökning av det frivilliga sparandet är nödvändig med hänsyn till näringslivets och det allmännas stora kapitalanspråk. Målet för den ekonomiska politiken bör vara att genom ökad produktion och ökat sparande snarast möjligt söka uppnå en naturlig ekonomisk balans med bevarat penningvärde, så att återstående restriktioner kunna avvecklas.

En sund budgetpolitik — — — i år visat.

Departementschefen har — — — någon ändring.

Utskottet hemställer,

- 1) att riksdagen — — — anfört; samt
- 2) att förevarande — — — åtgärd föranleda.»